

УДК 351.743 (477)

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Сергій ШАТРАВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article analyzes position of scientists in understanding administrative services of public administration and criteria for their classification. In turn, this helped to provide proper understanding of administrative services in work of police, as regulated by administrative law public service activities of internal affairs, carried out at request of a natural or legal person by proceedings stipulated by legislation consecutive licensing or other procedures official results in individual administrative act. In order to simplify and unify law enforcement authorities in providing administrative services to their classification.

Key words: public administration bodies, bodies of internal affairs, administrative services, public service activities classification.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані позиції вчених щодо розуміння адміністративної послуги в діяльності органів публічної адміністрації та критеріїв щодо їх класифікації. В свою чергу це спонукало надати власне розуміння адміністративної послуги в діяльності органів внутрішніх справ, як урегульовану адміністративно-правовими нормами публічно-сервісну діяльність органів внутрішніх справ, що здійснюється за зверненням фізичної чи юридичної особи шляхом провадження передбачених законодавством послідовних дозвільних чи інших процедур, офіційним результатом якої є індивідуальний адміністративний акт. З метою спрощення та уніфікації порядку надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг здійснено їх класифікацію.

Ключові слова: органи публічної адміністрації, органи внутрішніх справ, адміністративні послуги, публічно-сервісна діяльність, класифікація.

Постановка проблеми. Проблема оптимізації надання адміністративних послуг у діяльності органів внутрішніх справ актуальна тому, що сьогодні активно формується нова доктрина адміністративного права, згідно з якою пріоритетом у діяльності органів, наділених владами повноваженнями, є права і свободи людини і громадянина. Реалізація цього конституційного положення потребує системного перегляду сутності публічно-правових відносин у сфері надання адміністративних послуг, а також з'ясування шляхів удосконалення діючої процедури надання останніх органами внутрішніх справ.

Актуальність теми. Серед наукових робіт, присвячених проблемі сутності адміністративної послуги та правовому регулюванню відносин щодо їх надання, доцільно вказати на монографію В.В. Петьовки, присвячену характеристиці правової природи адміністративної послуги та її місця в адміністративному праві [1]. Проблематиці надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування присвятили увагу С.Л. Дембіцька [2], Ж.В. Завальна, О.О. Ільницька [3], Г.М. Писаренко [4] та інші. Так, В.В. Петьовка доводить набуття діяльністю суб'єктів надання послуг у публічно-правовій сфері ознак організаційної та трансформації її змісту з розпорядчої до діяльності, що полягає у закріпленні взаємних прав та обов'язків у публічно-правовій сфері [1, с. 106]. Викликають зацікавленість положення, обгрунтовані Ж.В. Завальною, О.О. Ільницькою щодо визначення адміністративної послуги, як певної функції діяльності органів місцевого самоврядування, що доведено у відповідній монографії [3]. У свою чергу, Г.М. Писаренко розглядає адміністративну послугу, як правовідносини, що виникають при реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи (за їх заявою) у процесі публічно-владної діяльності адміністративного органу для отримання певного результату [4, с. 8]. Варто звернути увагу, що останнім часом

приділяється увага вчених дослідженню діяльності органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг населенню, і це, в свою чергу, вимагає переосмислення їх ролі та призначення у державі (І.В. Дроздова [5], Є.О. Лезга [6], О.О. Сосновик [7], В.М. Цидря [8]).

Дійсно, наведені та інші наукові положення, опрацьовані дослідниками проблеми сутності адміністративної послуги доводять актуальність подальшого аналізу цієї проблеми, і тим більше є актуальними їх дослідження в діяльності органів внутрішніх справ. Оскільки для захищеності від корупційних впливів під час надання адміністративних послуг надзвичайно важливе значення має раціональність побудови системи органів внутрішніх справ, прозорість її діяльності, професійність, неупередженість та підконтрольність.

Мета – з'ясувати розуміння «адміністративні послуги в діяльності органів внутрішніх справ» і проаналізувати погляди вчених, які існують в наукових виданнях щодо сутності зазначеної категорії з метою вироблення власної авторської позиції.

Виклад основного матеріалу. Так, В.М. Цидря під наданням адміністративних послуг органами внутрішніх справ розуміє результат здійснення ними повноважень по юридичному оформленню реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо). Крім того, автором визначається зміст діяльності органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: а) паспортизація населення і видача паспортів громадянам України для виїзду за кордон; б) юридичне оформлення умов, необхідних для реалізації прав і інтересів громадян (видача посвідчення водія; про освіту чи проходження певних курсів та ін.); в) видача дозволів (на виготовлення печаток; перевезення небезпечних вантажів; придбання, збереження, носіння, кори-

стування, перевезення і торгівля зброєю; право займатися охоронною діяльністю тощо); г) реєстрація з веденням реєстрів (автомобілотранспорту, зброї тощо); д) підготовка документів (для прийняття громадянства та ін.); е) проведення експертиз; є) поновлення порушених прав людини (розкриття злочину) і повернення майна чи права на майно (документів) та ін.) [8, с. 8–9]. У даному випадку можна спостерігати, що категорія «адміністративна послуга» змістовно ототожнюється із потребою отримання документа дозвільного характеру.

У свою чергу О.О. Сосновик визначає адміністративні послуги органів внутрішніх справ, як публічну діяльність, пов'язану з реалізацією владних повноважень органу (підрозділу, служби) чи окремої посадової особи, яка здійснюється за ініціативою фізичної (юридичної) особи, як правило, має чітко фіксований платний характер, спрямована на охорону, захист та реалізацію її прав, свобод і законних інтересів, і результатом якої є адміністративний акт [7].

С.О. Легезанаголошує на тому, що під адміністративними послугами, що надаються міліцією громадської безпеки, слід розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність підрозділів міліції громадської безпеки із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу, ліцензії, реєстрації, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків [6].

Отже, аналіз наведених вище позицій дає змогу дійти висновку, що послуга – це, по-перше, діяльність; по-друге – діяльність, спрямована на отримання бажаного результату; по-третє – це діяльність, яка характеризується певними особливостями в залежності від інтересу, на виконання якого була спрямована діяльність; по-четверте – наявність щонайменш двох суб'єктів (суб'єкт, який надає послугу, та суб'єкт, який отримує останню), по-п'яте – обов'язкова правова регламентація дій щодо отримання бажаного результату [9, с. 177].

Варта уваги позиція В.Б. Авер'янова та і В.В. Коваленка, які зазначають, що значна частина фахівців адміністративного права вважає адміністративними послугами різного роду дозвільні дії публічних органів за відповідним зверненням фізичних та юридичних осіб [10; 11]. О.П. Рябенко, здійснюючи доктринальне опрацювання змісту «адміністративна послуга» наголошує на тому, що остання пов'язана із проблемою дозвільної діяльності [12, с. 9; 13, с. 14]. У свою чергу, О.В. Кузьменко до адміністративних послуг відносить видачу дозволів, реєстрація, легалізація актів [10, с. 270–271]. Т.О. Коломось, надаючи класифікацію адміністративних послуг, вважає, що за ознакою змісту процедурного результату до адміністративних послуг відносяться реєстрація, ліцензування, атестація тощо [14, с. 240]. Ю.М. Ільницька пропонувала адміністративні послуги поділити на три види: дозвільні адміністративні послуги; реєстраційні адміністративні послуги; інформаційні адміністративні послуги [15, с. 17]. В.І. Сіверін відстоює позицію, що адміністративних послуг не існує – є дозвільні послуги суб'єктів публічної адміністрації, процедура отримання яких урегульована нормами адміністративного права, а кінцевим результатом є адміністративний акт. Він зазначає, що більшість публічних послуг пов'язані з «потребою в безпеці», тому їх доцільно називати дозвільними. На користь цього твердження свідчать повноваження суб'єктів публічної адміністрації, одними із яких є – дозвільні [16]. В цьому аспекті доцільно навести позицію В.Б. Авер'янова про мету застосування дефініції «послуга». Вчений зазначив, що дефініція «послуги» має на меті акцентувати увагу на виконанні обов'язків держави перед приватними особа-

ми, зокрема тих, що спрямовані на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації своїх прав і охоронюваних законом інтересів [17, с. 379].

У даному випадку слід назвати позицію О.В. Джафарової, яка наголошує, що більшість послуг, які надаються органами публічної адміністрації, є дозвільними, оскільки їх кінцевим результатом є отримання документа дозвільного характеру (ліцензії, дозволу, висновку, погодження, внесення до реєстру тощо), що надає можливість реалізувати певне конституційне право, підтвердити статус особи, об'єкта, предмета чи послуги, а також підтвердити статус документа [18, с. 7].

Вартий також уваги перелік ознак, які були виокремлені О.В. Джафаровою, що характеризують дозвільні послуги, що надаються органами публічної адміністрації: 1) спрямовані на забезпечення належної реалізації прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, гарантування безпечного середовища та дотримання національних інтересів; 2) надаються уповноваженими чинним законодавством суб'єктами у межах реалізації певної функції; 3) діяльність щодо надання є цілеспрямованою і здійснюється з метою сприяння фізичній та юридичній особі публічного та приватного права реалізувати свої права та законні інтереси; 4) відповідна діяльність є публічною і полягає у юридичному оформленні умов, необхідних для забезпечення належної реалізації прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб; 5) здійснюється у процедурному порядку під час видачі документів дозвільного характеру; 6) результатом надання дозвільної послуги є адміністративний акт – рішення, яке має індивідуальний характер [18, с. 8–9].

Проаналізовані особливості визначення у правовій доктрині та нормативного закріплення категорії «адміністративна послуга», все ж таки дають змогу говорити про доцільність введення у науковий обіг категорії «дозвільна послуга».

У той же час з метою спрощення та уніфікації порядку надання адміністративних послуг органами внутрішніх справ необхідно дослідити, насамперед, теоретичні та законодавчі підстави класифікації адміністративних послуг. Це можливо зробити, виходячи з аналізу теоретичних положень про сутність критеріїв класифікації.

Аналіз дисертаційного дослідження Г.М. Писаренко дає можливість вказати на такі підстави класифікації адміністративних послуг, зокрема: 1) за змістом адміністративної діяльності щодо надання адміністративних послуг; 2) за рівнем встановлення повноважень щодо надання адміністративних послуг та правового регулювання процедури їх надання; 3) у залежності від форми їх реалізації; 4) за предметом (характером) питань, за розв'язанням яких звертаються особи до адміністративних органів [4, с. 3].

На підставі дослідження особливостей правосуб'єктності окремих підрозділів МВС України І.В. Дроздова здійснила класифікацію адміністративних послуг за змістом конкретних адміністративних справ (дозвільні, реєстраційні), за юридичними наслідками (правонаділяючого, правоприпиняючого та правообмежуючого характеру), за змістом та обсягом процедурних дій (основні, супутні, додаткові) [5, с. 8].

Для правового регулювання та ефективного правозастосування І.В. Дроздова пропонує класифікувати адміністративні послуги МВС за сферами реалізації публічно-владних повноважень його органів та підрозділів, як: 1) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері забезпечення правил паспортної системи; 2) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері забезпечення правил

дозвільної системи; 3) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері забезпечення правил в'їзду, виїзду, транзитного проїзду та перебування на території України іноземних громадян та осіб без громадянства; 4) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері набуття фізичними особами громадянства України та статусу біженця; 5) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері імміграції та міграції; 6) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС у сфері інформаційного забезпечення діяльності МВС; 7) адміністративні послуги, що надаються владними суб'єктами МВС щодо охорони фізичних та юридичних осіб та їх майна [5, с. 8].

Обумовлюючи потребу у відмежуванні на законодавчому рівні безоплатних та платних послуг при формуванні вичерпного переліку адміністративних послуг МВС, І.В. Дроздова пропонує класифікувати їх за наявністю юридичного обов'язку фізичних та юридичних осіб у змісті адміністративних правовідносин, що виникають під час надання адміністративних послуг, як такі, що забезпечують можливість для реалізації фізичними та юридичними особами своїх прав та законних інтересів, та адміністративні послуги МВС, що забезпечують можливість для виконання фізичними та юридичними особами своїх обов'язків [5, с. 9].

У свою чергу, Є.О. Легеца здійснив класифікацію адміністративних послуг, що надаються міліцією громадської безпеки за такими критеріями: результатом видачі адміністративного акта (дозвільні, ліцензійні); юридичними наслідками (правонаділяючого, правоприпиняючого, правообмежуючого характеру); змістом та обсягом процедурних дій (основні, супутні, додаткові); критерієм платності (платні, безоплатні), юридичною силою нормативно-правових актів, які визначають зміст та порядок їх надання (законодавчі, підзаконні); характером реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян і юридичного обов'язку фізичних та юридичних осіб (використання прав та законних інтересів, виконання фізичними та юридичними особами своїх обов'язків); суб'єктом отримання (фізичні, юридичні особи) [6, с. 8].

У той же час В.М. Цидря визначає зміст діяльності органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: а) паспортизація населення і видача паспортів громадянам України для виїзду за кордон; б) юридичне оформлення умов, необхідних для реалізації прав і інтересів громадян (видача посвідчення водія; про освіту чи проходження певних курсів та ін.); в) видача дозволів (на виготовлення печаток; перевезення небезпечних вантажів; придбання, збереження, носіння, користування, перевезення і торгівля зброєю; право займатися охоронною діяльністю тощо); г) реєстрація з веденням реєстрів (автомобілотранспорту, зброї тощо); д) підготовка документів (для прийняття громадянства та ін.); е) проведення експертиз; є) поновлення порушених прав людини (розкриття злочину і повернення майна чи права на майно (документів) та ін.) [8, с. 8–9].

О.О. Сосновик, досліджуючи організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам в Україні, виділив два їх різновиди: 1) адміністративні послуги, надання яких супроводжується з виданням адміністративного акту, який надає певне право або підтверджує його, і надання яких безпосередньо пов'язане з реалізацією їх владних повноважень; 2) публічно-сервісні послуги, тобто ті надання, яких не потребує видання певного адміністративного акту, безпосередньо не пов'язане з реалізацією наданих їм владних повноважень, однак зобов'язує посадову особу ОВС здійснити певні дії, які пов'язані із забезпеченням реалізації прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [7, с. 5].

Крім того, О.О. Сосновик наголошує, що можна виокремити різні критерії класифікації адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ. Однак важливіми є, насамперед, ті класифікації, які мають практичне значення, тобто дають можливість сформулювати рекомендації щодо покращення системи надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг. Наприклад: 1) за критерієм платності адміністративні послуги поділяються на платні й безоплатні; 2) за рівнем правового регулювання – на адміністративні послуги загальнодержавного регулювання; адміністративні послуги централізованого регулювання; адміністративні послуги з локальним регулюванням; адміністративні послуги зі «змішаним» регулюванням; 3) за видом адміністративного акта, який є кінцевим результатом розгляду звернення громадянина за тією чи іншою послугою, – посвідчення, сертифікат, дозвіл, ліцензія, довідка, технічні умови, свідоцтво, талон про проходження державного технічного огляду, реєстраційний документ, експертний висновок (акт); 4) залежно від суб'єкта органів внутрішніх справ, тобто конкретного органу чи підрозділу, який надає адміністративні послуги, напрямку його діяльності тощо [7, с. 6].

В.П. Тимошук пропонує таку класифікацію адміністративних послуг. За критерієм платності адміністративні послуги поділяються на платні й безоплатні для особи. Залежно від суб'єкта, який надає адміністративні послуги, їх можна поділити на державні адміністративні послуги і муніципальні адміністративні послуги. За рівнем встановлення повноважень щодо надання адміністративних послуг та правового регулювання процедури їх надання: 1) адміністративні послуги з централізованим регулюванням; 2) адміністративні послуги з локальним регулюванням; 3) адміністративні послуги зі «змішаним» регулюванням. За змістом адміністративної діяльності щодо надання адміністративної послуги – це, зокрема, реєстрація, надання дозволу (ліцензії), сертифікація, атестація, верифікація, нострифікація, легалізація, встановлення статусу тощо. В.П. Тимошук наголошує на тому, що класифікувати адміністративні послуги можна за галузями законодавства, точніше, за предметом (характером) питань, за розв'язанням яких звертаються особи до адміністративних органів: господарські, соціальні, земельні, будівельно-комунальні, житлові та інші види адміністративних послуг [19, с. 125–126].

Слід також звернутись до напрацювань В.В. Петьовки, який наголошує на тому, що вид адміністративних послуг являє собою теоретичну конструкцію, яка позначає сукупність відносно однорідних послуг, об'єднаних за єдиним критерієм, який становить сферу суспільної діяльності, що має специфіку і може бути відокремлена – предмет надання адміністративних послуг. Відповідно, підвид адміністративних послуг передбачає деталізацію, виділення окремих груп послуг, предмет надання яких становить видову категорію, відносно родового предмета надання послуг [1, с. 70]. Проведений аналіз діяльності органів публічної влади щодо надання адміністративних послуг і діяльність щодо надання дозволів, оформлення ліцензій, здійснення реєстрації, ведення Державного реєстру виборців, дозволів В.В. Петьовці виокремити шість видів адміністративних послуг: 1) адміністративні послуги у сфері дозвільної діяльності; 2) адміністративні послуги у сфері забезпечення пожежної безпеки; 3) послуги у сфері ліцензування (ліцензійні адміністративні послуги); 4) послуги, пов'язані із державною реєстрацією (реєстраційні адміністративні послуги); 5) легалізаційні адміністративні послуги (легалізація актів, нострифікація, верифікація); 6) інформаційні адміністративні послуги. За критерієм наявності чи відсутності платності виділено

два види послуг: платні та безоплатні. Дослідження В.В. Петьовкою такого критерію, як платність та безоплатність адміністративних послуг, дозволило, на нашу думку, вчепному запропонувати дуже слушні пропозиції щодо вдосконалення норм діючого законодавства, а саме, внесення змін до Закону України «Про адміністративні послуги», яким передбачити: по-перше, розмежування адміністративних послуг на безоплатні і платні; по-друге, визначення критерію платності адміністративних послуг; по-третє, встановлення суб'єктів надання безоплатних і платних послуг; по-четверте, визначення відповідальності за ненадання надання адміністративних послуг – безоплатних та платних [1, с. 73].

Висновок. Враховуючи викладене та підтримуючи правову позицію вчених [9; 18], слід зазначити, що для спрощення та уніфікації порядку надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг, останні слід класифікувати за такими підставами: 1) спрямованість загрози національним інтересам, безпеці осіб, суспільства та держави; 2) рівень встановлення повноважень щодо надання дозвільних (адміністративних) послуг та правового регулювання процедури їх надання; 3) в залежності від виду дозвільної діяльності; 4) платність; 5) форма дозвільного документа, що видається.

У свою чергу, під адміністративними послугами в діяльності органів внутрішніх справ варто розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами публічно-сервісну діяльність органів внутрішніх справ, що здійснюється за зверненням фізичної чи юридичної особи, шляхом провадження передбачених законодавством послідовних дозвільних чи інших процедур, офіційним результатом якої є індивідуальний адміністративний акт.

Список використаної літератури:

1. Петьовка В.В. Надання адміністративних послуг в Україні : теорія і практика : моногр. / В.В. Петьовка. – К. : Логос, 2014. – 214 с.
2. Дембіцька С.Л. Правові засади діяльності з надання адміністративних послуг населенню України органами місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.Л. Дембіцька – Л., 2010. – 214 с.
3. Завальна Ж.В. Адміністративні послуги, як функція органів місцевого самоврядування : моногр. / Ж.В. Завальна, О.О. Ільницька. – Суми : Поліграф, 2012. – 188 с.
4. Писаренко Г.М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г.М. Писаренко. – О., 2006. – 20 с.
5. Дроздова І.В. Міністерство внутрішніх справ України, як суб'єкт надання адміністративних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.В. Дроздова. – К., 2009. – 20 с.

6. Лєгеза Є.О. Адміністративні послуги, що надаються міліцією громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є.О. Лєгеза. – Дніпропетровськ, 2011. – 21 с.

7. Сосновик О.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.О. Сосновик. – Х., 2008. – 19 с.

8. Циндря В.М. Організаційно-правові засади надання адміністративних послуг органами внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.М. Циндря. – К., 2011. – 19 с.

9. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні : питання теорії та практики : моногр. / О.В. Джафарова. – Х. : Діса плюс, 2015. – 688 с.

10. Курс адміністративного права України : підруч. / за заг. ред. В.В. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.

11. Авер'янов В.Б. Методологічні засади реформування українського адміністративного права / В.Б. Авер'янов // Правова держава : щорічник наук. пр. – 2001. – Вип. 12. – С. 292–300.

12. Рябченко О.П. Концептуальні проблеми застосування диспозитивного методу публічно-правового регулювання у сфері економіки : наукова доповідь / О.П. Рябченко. – К. : Логос, 2013. – 40 с.

13. Рябченко О.П. Новелізація категорій адміністративного права і процесу : окремі питання трансформації їх змісту / О.П. Рябченко // Право України. – № 3. – 2014. – С. 11–17.

14. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України : академічний курс : підруч. / Т.О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.

15. Ільницька Ю.М. Адміністративні послуги в системі функцій органів місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю.М. Ільницька. – К., 2011. – 18 с.

16. Сіверін В.І. Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.І. Сіверін – Х., 2010. – 193 с.

17. Авер'янов В.Б. Вибрані наукові праці / [упоряд. О.Ф. Андрійко [та ін.]; [ред. Ю.С. Шемшученко, О.Ф. Андрійко]. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – 448 с.

18. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні : адміністративно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.В. Джафарова. – Х., 2015. – 47 с.

19. Адміністративна процедура та адміністративні послуги : зарубіжний досвід і пропозиції для України / уклад. В.П. Тимошук. – К. : Факт, 2003. – 496 с.